

A Fiú a törrel

Az Anya

1.

Forgatom a fejem, sötét istenek, hát hol marad az a Fiú! Az emléktábla körül már elkezdődött az ünneplés, lassan mindenki összegyűlt, itt vannak a rokonok, és a Fiú sehol.

2.

Bűntudatom van miatta, mintha én tettem volna olyan vaddá. Talán azzal, hogy nem maradtam meg a saját köreimben, a magam világában – s mintha ezzel összezavartam volna bizonyos mágikus rezgéseket. S mindezért a Fiú bűnhődött.

Kenguru! Sötét istenek! Így hívtam magamban, titokban a Fiút, hogy kenguru. A kölykeit örökké magával cipeli, egyik karján csecsemő, másikon kisgyerek, a harmadik gyerek ül a nyakában, és csüng a hátán Emmuska... óriási zseb kellene a hasára, belegyömöszölhetné minden utódját. Csak szüli őket sorra a kövér „asszonka”. Anyám mondta így arra a nőre, aki nem a mi mágikus köreinkhez tartozott, hogy „asszonka”. Az asszonkának dundi pogácsaarcából keskeny résen pillog ki a szeme, hallgatag, akár a Fiú, és folyton lemorzszáz a szőnyegre. Kissé zsíros hajú, kissé hónaljzagú, kissé igénytelen, érthető, a kicsi kenguruk lehúzzák, lenyúzzák. Bár a Fiú, a nagy kenguru segít, hogyne segítene, akkor látszik csak boldognak és nyugodtnak, ha a bőrével érzi az utódok jelenlétét, mintha most akarná átélni a félévesek, az egyévesek, a háromévesek bőrsimogatását, amit neki akkor nem adtak meg az istenek.

3.

Ezt a kenguruságot kivéve tisztára a nagyapjára hasonlít lelkében és megjelenésében. Hasonlít hozzá tényleg, vagyis apámhoz, akibe szinte szerelmes voltam eszméletemtől a mai napig, és csak a házasságom első idejében terelődött

el az érzésem és a figyelmem róla. Róla, apámról, aki már halott, de ha tombol a szél, viharos estéken hallom a finoman sustorgó lépteit, éjjel megáll az ágyamnál, mintha értem jönne, meghallgatja a szívverésemet, mi van az anginás zavarral, ezt követően még áll egy darabig, szemem ilyenkor nem nyitom ki, úgy teszek, mintha aludnék. A sustorgó léptek rendszerint a kisszoba felé távoznak, onnan a fürdőszoba irányába, és elenyésznek, kinn vijjog a szél, sok lesz a leszakadt villanydrót, apa pedig a park fái felett halad, ezt már nem hallom, de tudom, így van, a fürdőszoba a park felé nyílik.

4.

Apát imádtam, ezt a Fiút meg nem állom, hiába hasonlít. Most is! A férjem emléktábláját leplezik le éppen, itt állok talpig félgyszobában, elég a félgyszob, hiszen oly régen volt a férjem halála, itt vannak az előkészített koszorúk, beszédek, ünneplés... és a Fiú sehol... Mintha szándékosan tenné! Alig szól, akár apám, a nagyapja, de apám csendje nyugalmat árasztott. A Fiúé? Ahogy jelen van, ahogy hiányzik, ahogyan a kör közepére guggol, ahogyan a kavicsokat belerakja a leveses tányérokba, ahogyan a frissen sült tortákra rákuperodik, az egyszerűen botrány.

5.

Már elkezdődött. Az első beszéd, a férjem méltatása. Az úton felbukkan egy kocsi, ez nem a Fiúé. Ő sehol.

Zokogni tudnék, ha apára gondolok. Nincs ebben semmiféle ödipuszság. Apa úr volt, lelkében is szabályosan az, katonatiszt, még a két világháború közötti időkben, amikor is fenn az ernyő nincsen kas módjára elegánsak voltunk, kifelé és befelé fegyelmeztettek, ám szegények.

Ő aztán kivált fegyelmezte magát. Bár képen vágta a csicskást, ha nem volt elég fényes a csizmaszára, a sofőr bakát is, mert amikor a Zsóri kénköves fürdőjét kiásták, s apa nem tudta, hogy onnan jön ez a bűdösség, épp elhaladtak arra a városparancsnoki személyautón, betódult az autóba a kéniszag. Durr, lekevert egy nagy frászt a hátsó ülésről a bakának. Az meg, az árva, egy szót se szólt. Még csak a kormányt se kapta félre, mintha mi sem történt volna. Apa később hallotta meg, hogy a szag meg a fürdő összetartoznak. Elnézést kért a bakától, Levente cigarettát adott neki, a baka megint nem szólt semmit, csak szalutált, arcán a maszk. Volt apában indulat, de ha a szabályzat vagy illem nem engedte a kitörést, akkor inkább belehal a fegyelembé. Vagyis szaftos ödipuszizás itt nem volt.

Egerben laktunk, a Várban. Akkor még tisztí lakás volt az a részleg, ami ma múzeum, három egymásba nyíló, teremszerű szoba, mindegyikben két-két cserépkályha az átellenes sarokban. Máskülönben kifűthetetlen lett volna a lakás. A konyha is teremnyi, de fürdőszoba nem volt, a konyha sarkában a paraván mögött állt a kád, két tűzhely a konyhában, az egyiket főztek, a másikon hatalmas kondérban mindig melegedett a víz. Ebbe hordta a csicskás minden nap

az udvari kútról. Három méter széles, tizenöt méter hosszú oszlopos, gótikus boltíves folyosó végében volt a klozet. Ajtaja gótfaragásos, belülről alumínium kallantyúval húzhattad magadra, csakhogy a kallantyú szeretett leválni az ajtóról, elvászott ott a fa, vagy micsoda, és ha nem vigyáztál, kicsapta a szél a nehéz faajtót. Ültében gyönyörködhetett az ember a gót folyosó hosszán, tűnődhetett elkopott kőpadimentumán. Látni úgyse igen látott senki, hacsak a csicskás nem, aki a gót folyosó túlsó végében szerette suvickolni apa csizmáit, ott faragta a ceruzáimat, és leste a cselédlány lábikráit. Neki kellett kiáltani, hogy megint kiesett a kallantyú. Ez a klozet télidőn farkasordítóan hideg bírt lenni. Ott, a Várban, hol huzat, huzat hátán, mert a falak már alig védenek a széltől, omlottak itt, omlottak ott, ez a sok lyuk a várfalban arra volt jó, hogy az Eged meg a Mátra meg a Bükk felől érkező szellőket összefogja, felerősítse, megpörgesse, turbulensen fasceszokba illessze a szellőszálakat. A fasceszok azok a vesszőnyalábok, közepükben bárd van, az ókori római urak előtt cipelték ezeket az utcán, jelvény vagy mi, Mater Nagy tanította régiségtan órán, alabástrom arc, villogó tekintet és arany szemüveg, kétségbeejtő pontosság, aminek nem tudtam megfelelni. Negyven esztendeig – amíg a szocializmus útján meneteltünk – Mater Nagy sapkákat horgolt. De amikor még a latin patrícusokról meg a vesszőnyalábokról beszélt, csak ültem a padban, és folyton ezek a Vár-beli szelek jutottak eszembe, amint futkosva keresik egymást, miután beszöktek a várfal lyukain, a klozetünk mögött összetalálkoznak, összeölelkeznek, összegabalyodva bárdot is szereznek, és bang! a klozeton ülőre sújtanak egy nagyot. Hátára, nyakára s persze az ülepére. Így aztán az volt a szokás télvíz idején, hogy vaslapátra parazsat tett, kinek a klozeton volt dolga, azzal indult neki a tizenöt méteres gót folyosónak, be a gótfaragásos keskeny ajtó mögé. S ha odalentről a városból vagy a bostyákról (hoch Stadt) nézve téli estéken emitt a Várban fölparázslott a fény, piros hunyorításokkal kirajzolt valamit az égre, azt hihették az emberek, távozó, távolodó libbenő szellemek játszanak a Várban. Szellemek, talán az egri hőské, személyesen Dobó Istváné, Gergőé vagy a heves vérű cikráké és a nagymellű egri asszonyoké, akik vadul olvasztották a szurkot, és hihetetlen dühvel öntötték a törökök fejére. Pedig csak klozetra ment valaki az őrnagy úr házanépéből. Úgy szeretem azt a Várat, mint önmagamat. És hát a klozetot is lehet szeretni. Mennyi igazságtalanság éri testünk e szükségletét, no hagyjuk, nem tűnődöm most ezen, hogy az emésztés meg az élet..., hiszen most leplezik le férjem tábláját, aranybetűk..., térjünk vissza inkább a Várba. Szerettem a kecskelegelőit, a pázsitos dombjait, a stációt, ami a kálvária dombhoz vezet, és szerettem a három tanár nevét, Lénárt János, Pálosi Ervin, Pataki Vidor János, akik 1925-ben, még nem is éltem akkor, nekirugaszkodtak szerelemből az ásatásoknak, lévén, hogy a Rákóczi-szabadságharc után csak pusztult ott minden. Szűnjön meg! Ne bújhassanak erődjeikbe azok a kurva rebellis magyarok! Gondolta a kincstár, és betömték a földalatti kazamatákat, engedték elhordani a köveit, Eszterházy Károly püspök egyenesen kőbányának használta, de aztán mindig akadt valaki figyelő ember. Pyrker érseknek eszébe jutott, hogy

hagyomány is van a világon, ahonnan mélyről feltörő erő is várható, cselhez folyamodott. Kálváriát akar építeni – mondta ájtatosan. Meg is építette, ott van ma is, és nézhető, s ezenközben mentette a Várat.

Számomra döbbenetes volt, hogy a tizenöt méteres gótikus folyosó alatt, amely folyosón oly gyakran vonultam a paraszas lapáttal, s ahol úgy támadott a szél, nos a folyosó alatt van a Vár tömlöce hét méter vastag falakkal. Török börtön, magyar rabok nevei a falakba vésve a XI. századból talán. Később apát is ide zárták.

6.

Volt nekünk egy cselédünk, akinek a csicskás mindig leste a szoknyakorcát. Ez a lány ilyeneket mondott, hogy

– Naccsága! Gyűjék mán! Mártika türüttyöl a pisijébe! –

– Naccsága! Gyűjék hamar! Mártika szemezgeti a szőlőt a kakijábú! –

És anya hiába kiáltott rá, hogy

– Kati, tegyél róla! Intézd magad! Ne szólítgass ki engem a vendégek közül!

– Kati nem nyúlt hozzá a vendég gyerekekhez, de máshoz se, hozzánk se. Bezeg apához! Ha tehette, úgy sündörgött a tállal az ebédlőasztalnál, hogy valamiképp hozzá érhessen. Mindig ezen ügyködött. Ha másképp nem, legalább könyökkel apa zubbonyához, és amint letette a tálat egyensúlyozva, kockáztatta, hogy kiömlik az étel. Kóválygott apa körül az estékbe hajló órákban, leste, mikor akarja majd lehúzni a csizmáját, no akkor, hupsz! hupszassza! odarohant, térdre le, miközben mindent és mindenkit elsodort az útból azzal a bő és ráncolt paraszt szoknyájával. Megragadta apa csizmáját, belé csimpaszkodott, apa meg mondta, hogy

– Hagyjad Katinka, ott a sarokban a csizmahúzó, azt add ide. – Nem. Kati ezt meg se hallotta, csak húzta, húzta azt a két nagy marha csizmát. Anya ilyenkor csóválta a fejét, látva ezt az eszement buzgalmat.

Anya buta nő volt. Nem értettem akkoriban, kamaszfejjel, hogy ez a csodálatos katona, ez az aranybojtos, lovon ülő, szép arcélű férfi vajon miképp szerethetett bele pogácsaképzű anyámba. Bár a butasága nem volt mély, sőt, néha okosakat mondott, inkább a szürkesége lombozott le akkoriban. Az a köznapiság! Ahogyan a legüdébb percekben, amikor szállna a lélek, ő akkor kezd el például beszélni nagyapa prosztataműtétjéről. Ezt a tömpeségét nevezem butaságnak.

És most, amikor nyolcvanéves elmúlt... sötét istenek!, elfelejtettem neki megírni ezt a mai ünnepséget, hogy férjem neve márványtáblán lesz, és ma megkoszorúzzák... Ámbár – nem fontos. Mostanában anya olyanokat ír a levelében, amiktől egyszerűen elámulok. Nem voltam arra elkészülve, hogy az ő köznapi trampisága ilyen laza természetességgel válik lélekké. Azt írja a múltkoriban: „Ócska a testem, nem akar már szolgálni, és ahogyan lapped, romlik, olyan tempóban tisztul bennem valami, el se hinnéd, milyen gyönyörű lelki élményeim vannak, ám távol álljon tőlem, hogy ezeket csodának nevezem, de velem

vannak az égiek. És mennyi mindennel kedveskednek! Biztosan megvolt ez korábban is, csak nem figyeltem oda. Nem lettem más, olyan vagyok, esendő, mint rég, mégis törődnek velem.”

7.

Ahogy most anya megjelenik előttem, a mostani, a nyolcvanesztendő, sovány-ságában olyan a keze, akár a csirkeláb, fekszik az ágyában lassú sorvadásban, ő, aki ötvenévesen öngyilkosságot kísérelt meg, miután a szovjet katonák megerőszakolták. Nem voltam jelen, a fényes isteneknek hála!, hogy nem voltam jelen, mikor megerőszakolták, csak azt láttam, amikor tépetten és tébolyultan visszatért. Órákig fürdött sírva a parván mögött. De aztán! Azt bizony végig-szenvedtem, amikor beszélt, beszélt, megszállottan, halkán, hisztériásan beszélt róla szegény.

És most meg ilyeneket ír: velem vannak az égiek. Mint egy női Jób. Viaskodó volt, elbukó volt, mert van-e nagyobb bukás, mint amikor oly helyzetbe jutsz, vagy oly helyzetbe juttatod magad, hogy ölni kényszerülsz. Ha mást nem, akkor magadat, szóval ez a női Jób, mintha már nem is tekintene jutalomra, arra az égire, a hárfazenésre. Mintha már számítás nélkül szeretne. Nem is értem egészen, mintha nem az lenne már a kérdés, hogy miképp tudná összeegyeztetni szenvedését meg a közeledő halálát Isten igazságosságával, hanem valami más. De mi? Mi a kérdés? Neki egyedül a fontos, hogy minden bukása és a múlandósága ellenére kapcsolatban maradhasson Istenével. Azt az időt nem ismerem, amikor az öngyilkosságokat megkísérlő buta és hisztériás nő egyszer csak átváltozott. Most olyan, mint az érett, túlérlett búzamező, hallgatag, és néha barátságosan sustorog. Nem tudom, hogyan történt az átmenet. Nem voltam akkor jelen az életében, összesűrűsödött körülöttem az idő, amikor a férfiakat börtönbe vitték, meg engem is. És az újszülött Fiú elveszett az ávéhasok kezén.

8.

Dühös lehetett apa, amikor férjhez mentem, de talán... ezt csak képzelem.

A férjem furcsa főhadnagy volt, a várbeli ásatások szerelmese. Időről időre felbukkannak a Várban ilyen ásó emberek. Ő is – még ifjabb korában – megszállott lett: csákányt, lapátot ragadott, leszállt a mélybe, kúszott az omladékos talajú barlangokban, titkos ajtót talált. Mindezeket leírta egy könyvecskében, kiadták, az emberek elolvasták, de valahogy nem lett a könyvnek sikere. Férfias fantáziálásnak tartották a titkos ajtót odalenn.

Amikor katonatiszt lett, már nem foglalkozott persze a Várral, de meglehet, azért szeretett hozzánk járni, a boltíves folyosón álldogálni, a tömlöcök fölött, mert vonzotta az omladékos mélység.

Mielőtt bejöttek az oroszok, őt az egységével Nyugatra vezényelték, az Elbán túl az amerikaiak fogságába estek, és amint szélnek eresztették őket, konzervekkkel, csokoládéval megjelent ismét Egerben. Jelentkezett az új hadseregbe. Apa ránézett hosszan. Nem szólt, a majdani férjem mégis mentegetőzött.

– Amikor átléptem kifelé menet a nyugati határt, szabadnak éreztem magam a régi eskü kötelékétől.

Apa ekkor felállt a szalonzasztaltól és kiment, mintha kinn lenne dolga.

9.

De utáltam azokat a vegyes öltözékeket, amiket a háború után ezek az egykor fess katonatisztek viseltek! És nem lehetett kimondani, hogy utálok. Azok a birgerli csizmák, csizmanadrágok, néhol még sonkás kitüremkedéssel két oldalt és hozzá a civil ing meg zakó! Hányadék. És mindez precízen. A birgerli vagy a fekete lakk tiszticsizma most is úgy kiglancolva, hogy a legyek seggre estek rajta, a civil zakó is tipp-topp, még nyakkendő is persze, de az egész valami rémesen kentaur. Apa is vegyes öltözéket viselt, hogyan is lehetett volna aranyos tiszti gallérral mászkálni a ruszki katonák között. De valahogyan apa vadászosan volt kentaur. Nem olyan piperkőcen rendeske, mint a fiatal tiszték. Az orosz katonák is össze-vissza öltözködtek, de volt bennük sajátos slendrián báj. Egyik a feje búbján viselte a szőrsapkát, a másik fülig behúzta, egyiknek kék a dob-alakú kucsmáján a szövet, másiknak más szín, lezserek voltak a rendetlenségükben, és illett a bumfordiságukhoz az összevisszaság. De mi, mi csiszolt polgárok, mi nem tudtuk bájjal viselni ezt a megbolydult öltözködést.

Pántos nagy barna útiládába csomagoltam, amim volt, és a férjemmel együtt irány Budapest. Az egri esküvőre alig emlékszem, elsüllyedt az a nap. Apa a kentaurus, de a nála vadászosra fordult félcivilben állt a Vár bejáratánál, a hivatali arca volt rajta, amit a kaszárnyaudvaron használt, és intett a gépkocsink után. Katonai gépkocsi volt ez, friss, harsogó lett tőle a kedvem, jöttünk Nyugatra, azaz csak Budapestre, tele voltam sodró várakozással, és itt valóban harapni lehetett akkoriban az életet, volt nyüzsgedelem az egri csend után.

A férjem hamarosan kúszni kezdett fölfelé a katonapolitikai pályán, nem sokat értettem az egészből, gondoltam, ennek így kell lennie. Különben sem az én dolgom a politika, amikor tizennyolc esztendő a szívem. A kentauröltözéke megszűnt, lett megint homogén tiszti kacabajka, bár, nem tudom mitől, de ez nélkülözte a régi fess csillogást. Pedig formára nem volt túl nagy a különbség a régi és az új zubbonyok között. Talán a vesztes háború, mint egy láthatatlan radionéziás burok, ráült volt az új magyar katonatisztekre. Noha akkor még nem voltak elhízottak, pohosak és alkoholosan felfújtt arcúak, mint később. Mégis, ez a „megverték bennünket” aureola megfosztotta őket mindenféle csettintgetős sikkától, jó deréktartástól.

10.

A Rózsadombon kaptunk lakást, azaz egy teljes házat, tágas, kőgárgyás erkélylyel, parkszerű kerttel, felfutó repkénnyel, kerti bútor nádból, a fürdőszobában fekete kád, akárha ónixból lenne. Nyugatra menekült csokoládégyáros villája volt ez, és most miénk lett osz-posz a csokoládégyáros golfütője is meg a fehér betétes sárga cipője a tükrös garderobban. Az alagsori lakásban egy sváb asz-szonyka volt a házmester, a férje közlekedési rendőr.

Már lezajlott a beköltözés és helyhözködés, s kezdtem volna széttekinteni a világban, amikor, mintha törbe ejtett volna a testem, áldott állapotba kerültem. Atyám! Mit mondtam? „Áldott állapot”. Akkor is így? Mert már kezdődött az a széljárás, hogy minden, ami van, egyedül a természet műve, s a nő gravid vagy terhes, vagy állapotos, vagy megfogant. De hogy „áldott állapot”, ez a két szó úgy kiment a divatból, mint a válltömés.

Ettől kezdve az idő összepréselődött. Minden egybezsugorodott, mint amikor a napraforgó-magokból kisajtolták az olajat, s a töménytelen mag ott marad egyetlen kőkemény kupacban. Rétegzetten. Így maradtak bennem a dolgok.

Férjemet, a furcsa katonatisztet, abban a fénytelen és új tiszt ruhájában elvitték. Föl se eszméltem, mi történt. A szentségit: semmit sem értettem! Rémült levelet írtam haza, anya válaszolt: „...az apádat is elvitték, az egri Vár börtönében van második hónapja, nem akartalak ijesztgetni, ezért nem írtam azóta”. Nem kellett messzire vinni. Sosem tudtam meg, ott alakították-e ki az új rend hívei a börtönt, ahol régen a törökök? A mi gótikus folyosónk alatt?

Egyikük se látta, se apa, se a férjem a Fiút, amikor megszületett.

Ez volt az az idő, amikor a kirakatpereket rendezték, kivégezték a főtiszteket, és börtönben nyuvasztották a kulákokat, a papokat, a hívőket, a szociáldemokratákat. Unom ezt a témát, nagyon sokat megéltem belőle, utálok ma már ezt a bugyuta kis fiatal asszonykát is, aki voltam. A naivságát utálok: ahogyan sokáig még bizakodva les kifelé a rózsadombi villa ablakán, gyerekekkel a karján, s szentül hiszi, hogy férjét véletlenül vitte el az államvédelmi hatóság, és hamar kiengedik. Talán már ma. Talán estére itthon lesz. A szentségit, de hülye kis tyúk voltam, Faust ostoba Margaritája.

Bizakodtam, bizakodtam. A szentségit, hát miben bizakodtam? Vártam, hogy feltűnik az utca kanyarulatában a férjem, és kiderül, hogy az egész tévedés, bocsánatot kérnek, s vigaszul elvisznek bennünket nyaralni, békepihenésre valami csodás és madárzsibongásos helyre, ahol friss tortailat árad a konyhából. Sétálhatunk a patakparton, lila kavicsok és kacsák... szóval ott ábrándoztam az ablaknál, karomban a Fiúval, a csecsemővel, amikor beállított Sárika, a sváb asszony. Rémület volt az arcán, ami meglepett. Ő és a férje derék kispolgárok, egész életükben arra játszottak, hogy a Rémület és a Váratlan elkerülje őket. Biztonság és nyugdíjas állás, a falon bekeretezve: „Hol Hit, ott Szeretet; hol Szeretet, ott Béke; hol Béke, ott Áldás; hol Áldás, ott Isten; hol Isten, ott szükség nincsen.” A konyhában pedig szállóttéssal kivarrt falvédő, boldog pár, galambok és fazék, teli gombócokkal. Most mégis ez a rémület.

– Ávéhá-sok... nyöszörgött Sárika.

– Jé! Nézem az ablakból a kaput, az utcát. És itt nem jött be senki.

– A hátsó kertkapun jöttek.

– De hiszen azt zárva tartjuk.

Erre Sárika felhúzta a vállát, úgy nézett rám – kutakodva, csodálkozva –, mint máskor is gyakran, de e percben megértettem, mit néz. Nem hitt a szemének, fülének ilyenkor, hogy én ennyire buta, hiszékeny lennék, még ennyit se tudok, hogy ezeknek egy csukott kertkapu az a Nagysemmi. Már be is lépett három férfi.

Mintha a mélyben mindent tudtam volna, és az az ablakban állásos bizakodás meg más, a Sárikát meglepő buta hiszékenységem csupán egy vékony máz. Amint kimondták: Tessék velünk jönni, pontosan tudtam, apa és a férjem sorsa nem futhat függetlenül az enyémtől. Sárika karjába adtam a Fiút. Villámgyorsan csomagolni kezdtem, tudtam, tudtam, mit kell vinnem a börtönbe, pedig soha, soha nem gondoltam erre a percre előre, mégis pontosan odanyúltam a polcra a fürdőszobában, a szekrényben, ahol a szükséges holmi található. Kezembe akadt a piros tetejű fém, kicsike ékszeres dobozom, és gyakorlott mozdulattal csavarintottam a kék gyerekléd sarkába, amit azelőtt sose csavartam ebbe a kék plédbe, se másba, aztán félig ráborítottam a plédet a Fiú pólyájára úgy, hogy Sárika könyökhajlatába nyomtam keményen a doboz sarkát. Ő meg nagy levegőt vett, és azonnal magához ölelte a Fiú mellé a plédet a dobozzal. És most kutakodás nélkül, tisztán nézett a szemembe, nem azzal a „dehülyeezazúrino” pilantással. Nem volt időm félni.

Lefelé a lépcsőn, kezemben a kis fekete kofferrel, futólag átvillant a fejemen Z. Sándor családja. Z. Sándorból belügyminisztert csináltak, pedig orvos volt, a felesége nagy sportnő, céllövő bajnok. Derús, hatalmas lakásban laktak a Hősök tere közelében, Erdei Ferencék lakása fölött. Ezek voltak azok a földig érő ablakos, kétemeletes magánpaloták, amiket régen a gyárosok birtokoltak s laktak, később meg beleköltözött a szakszervezet, a nőszövetség, a partizánszövetség, a kerületi kommunista párt, a magyar-szovjet társaság, a követségek és a kormánytisztviselők, ahogy Z. Sándorék is. Egyik reggel a bejárónőjük, magyarul cseléd, akivel Z.-nének tegeződni kellett – anyám ezen jóízűt mosolygott, mikor az egri Várban említettem neki, hogy a miniszternének és a cselédjének pertuba kell lennie, anyám göcögött –, szóval Z.-ék bejáró asszonya halva találta a családot. Fejlövessel feküdt mindenki az ágyán. A két gyerek, a férj, a feleség és egy nagymama. Csak ennyi szivárgott ki, más semmi, az sem, hogy a halál angyala, aki ott a luxuslakásban éjjel körbejárta a szobákat, a céllövő Z.-né volt-e talán. Aki miután elvégezte a tettét, visszafeküdt, és önmagát is kivégezte, ha így volt, mellette kellett lennie a fegyvernek. De erről sem szivárgott ki semmi. Az asszonyt képesnek tartottam ilyesmire; az a különös szenvedély, ahogyan a sportfegyvert szerette és értette, és az a fakó és szikár szótlanság, amely roppant energiákat tart vissza a lélekben! Más nők fecsegése, az asszonyok csivogása kiszellőzteti belőlük az indulatot, a gyűlöletet, a dühöt, mint az áporodott levegőt a pincékből. De Z.-né nem szellőztette lelkét szavakkal. Az is rávall, hogy a nagyobbiknál, Z.-né kedvenc gyermekénél megcsúszott a gyilkos keze, bárkié is lett légyen a kéz, és ez a gyerek még élt, amikor ráakadt a cseléd. Mindig elhessentettem és most is elhessentem ezt, hogy végiggondoljam, vajon eszméletre tért-e az a gyermek a lövés után? Rémálomnak tartotta-e ott a babák és mackók között, amit látott? Elszállították a családot, Erdeiék lopva figyelték a konyhaablak mögül. Még jó, gondoltam lefelé menet az ávéhások között a lépcsőn, még jó, hogy nem jött el valaki éjjel, hogy kivégezzen bennünket a Fiúval. Így mégis... Mi az, hogy „Mégis”? Igen! Legalább lehetőségem legyen. Mert az

éjjel megjelenő bérgyilkossal szemben kevesebb lett volna a lehetőség az életben maradáshoz. Márpedig én túl akartam élni. Mennyire megutáltam amerikai testvéremet, Helénkét (aki még az ostrom előtt Nyugatra ment nagynénénkkel, és semmit sem tudott az itteni córeszről), aztán azt kérdezte vagy húsz évvel később, amikor kivitetett látogatóba az USA-ba magukhoz:

- És miért nem tiltakoztál? Miért mentél az ávéhásokkal?

- Nem akartam meghalni, azért. Nem akartam, hogy verjenek, azért. Egy wasp szőke nő a kandalló mellett így szólt:

- Well, nem kellett volna a rendőrséghez fordulni?

Erre már csak anyázni tudtam magamban, és rámosolyogtam.

11.

Engem nem vertek, nem rugdostak, nem állítottak napokra a fal mellé a fényesen vakító lámpák elé. Nem sokat törődtek velem. Talán csak elszigetelni akartak. Ímmel-ámmal kihallgattak, ordítottak, szidtak, életrajzokat irattak, majd békén hagytak.

A cellában egyedül ültem, az őrrrel nem kötekedtem, csendben voltam, ha kérdeztek, válaszoltam; különben nem beszéltem, nem is volt kivel, nem énekeltem, nem csörömpöltem. A környezetemet rendben tartottam, és rájöttem a magány félelmetesen különös jó ízére. Talán ez abból is fakad – többek közt, mert ezer más forrásból fakadhat –, hogy mindent végiggondolhat az ember, amire kinn még nincs kész a világ. A végiggondolásra.

Anya járt folyton az eszemben, a megerőszakolása, az a hat szovjet katona. Amikor az megtörtént, nem mertem tudomásul venni, hiába tudtam. Anya akkori reakcióin tűnődtem, előbb napokig hallottam éjjel a sírdogálását. Vinyogott. Azután elkezdte monoton hangon kényszeresen ismételni azt, ami történt. Befogtam a fülem. Elvesztette a bátorságát, nem mert még a konyhába se, a folyosóra se kimenni. De a legkülönösebb az volt, hogy egy idő után megfordult a szöveg tartalma, színe és hangulata. Már nem azt mondta, mondogatta kényszeresen, hogy miképp kapta el az egyik orosz katona a két kezét, a másik a két lábát, s úgy dobták le a dikóra, ahogyan a gyerekek szokták az uszodai medencébe behajítani a társakat, s aki a bokájánál fogva lendítette fel a dikóra, az vetette rá magát legelőször. A többi addig álldogált, járkált, tiblábolt a szobában, hanem később ezek a reszkető, szorongó beszámolóok hálálkodó tirádákká változtak. Úgy beszélt a hat szovjet katonáról, mintha óriások lettek volna, s hálás gyengédséggel egyes borzadály kísértte a szavait, amiért meghagyták az életét.

- Hiszen megtehették volna, hogy utána agyonlőnek! Miért is ne... senki sem kérte volna számon rajtuk... megtehették volna...

A börtönben kezdtem aggódni anyámért, nem a Fiúért, nem a férjemért, nem gyönyörű apámért, hanem visszamenőlegesen aggódtam anyámért, irreális aggodalom volt, de amit akkor kellett volna éreznem iránta, amikor leteperték, vagyis irgalmasságot, azt a cellában éreztem.

Engem tízéves koromig szabadon neveltek ott a Várban. Sose törtek meg, ettől keletkezhetett bennem az a kemény mag, ami-aki valójában vagyok, ami még mindig megvan; talán ettől nem éreztem soha megalázkodónak a csajkát, a rabruhát, a csorba kanalat, a nyers letegezést, ez rajtam kívül zajlott, attól a belső központtól, ahol szabadon az voltam, aki vagyok, érinthetetlenül. Az irgalmat sose gyakoroltam, csak a börtönben jutott eszembe.

- Mégiscsak jó emberek voltak, nem lőttek tarkón, pedig megtehették volna. Az egyikük fejem alá tette az usánkát; nem voltak rosszak... - litániázott anya.

- Hagyd abba, hallgass, elég legyen... - ordítottam, és próbáltam másra gondolni, az egi Vár folyosóján ültünk, a gótfaragás alatt, sűrű széken.

- ... de hidd el, jó emberek lehetek, én voltam a számár, miért kellett nekem vízért mennem az utcai kúthoz, hát persze, elkaptak... -

Hogy ne halljam anyámat, hangosan szavaltam és szónokoltam:

- „Csoda szép helyen Egör vár-vagyon, / A völgyre fekszik egy hegyoromzaton, / Északra ellenben Királyszéki vagyon, / Napkeletre egy nagy magas hegy vagyon / énekes história Tinódi Lantos Sebestyéntől, Eger vár viadaláról, ez az az udvar, itt a lábunknál, ahol törökök ellen harcoltunk, azaz nem én és anyám, hanem Dobó István vezérletével a régi környékbeliek 1552-ben... -

- ... hidd el, tarkón is lőhettek volna, és amelyik azt a prémes sapkát, az usánkát a fejem alá tette, az sem lehetett rossz - zakatolt anyám.

Befogtam megint a fülem, szónokoltam tovább:

- Hagyd. Könyörgöm, felejtsd el! István király idején itt megalapították a püspökségeket, adatott itt a papoknak István kövér szép földeket, tizedet és vámot, és amikor a papjai kezdték itt a Várban építeni a székesegyházat, eljött István király megszemlélni, hogyan ügyeskednek a papjai ezekkel a befont hajú, avas szagú és kissé vad pogány magyarokkal, felült amott a dombra, valami bikfából faragott karmos lábú székbe, és nézett, csak nézett, Királyszéki a neve ma is amottan a dombnak.

- Miért kellett kimennem! Én számár! Küldhettem volna vízért Katikát, de nem, akkor őt fogták volna be a szovjet katonák, az se jó, talán ha... nem is tudom, hálás vagyok nekik, nem ütöttek agyon azokkal a golyószórókkal, azokkal a vascsövekkel, megtehették volna...

12.

1951 tavaszán betettek a cellámba egy nőt, Klárát, Kádár János titkárnőjét. Ez a Klára valaha, még az úri világban, kis esernyőjavító cégnél dolgozott adminisztrátorként. Akkoriban Szeleczy Zita volt a kedvelt moziszínésznő, és ritkábban énekeltek a városi cselédek azt, hogy „pá, kisaranyom, pá!”, gyakrabban az „ó, miu-májut”, amit Szeleczy nyávogott a *Sziámi macskában*.

Klára akkoriban, és a börtönben is egy ideig, úgy viselte haját, ahogyan Szeleczy. Annál az esernyőjavító cégnél volt kifutófiú akkoriban Kádár János, csontos, hosszú kamasz, és bizonyára mindig éhes. Klára az akkori kifutófiú szemében úrinős fazon lehetett, benn ült a jó meleg irodában, papírokkal minden-

hatóskodott, rózsaszín volt a körme, a körömlakk nem fedte a köröm holdját, szóval ez a Klára néha odaadta a tízóraját Jánosnak. Amikor Jánosból pártvezér lett, nagy-valaki, maga mellé vette Klárát. A papírok és a telefon, a pennák és a lajstromok között jobban kiigazodott. Lehetett bízni a tisztos jó szívében.

Nem volt kellemetlen ember, csendesek voltunk, ültünk, később könyvet kaptunk, hallgattunk, múltak az évek. Egyszerre szabadultunk három év elmúltán. Magányoskodó szép három esztendő után. Miért írom, hogy „szép”?

13.

A rózsadombi villából semmi nem maradt. A villa ugyan állt, de semmit sem kaptam belőle, nemcsak a csokoládégyáros onix kádját, selyemhuzatos plümoját, golfütőjét, fonott bútorát nem, de a magam holmiját sem, se könyv, se szék, se asztal, se levelek, se családi fényképek. A Fiúról pár hónapos korában készült ugyan fénykép, és szerencsére egy darabot anyósomnál megtaláltam.

A börtönből a Rózsadombra mentem, Sárka elém jött a kissé gazos kerti ösvényen, megnyúlt arcán láttam azt a póthálós szomorúságot, ami a vereség után évekig rajta ül az ember homlokán.

– Magaménak akartam a gyereket. Egyedül maradtam, az uram, mikor magukat elvitték, azt hitte, most ő következik. Meglehet, úgy lett volna. Felment a padlásra, felakasztotta magát...

Száraz maradt a szeme, csak keservesen grimaszolt, felhúzta ínyét, keserűt ízelve tesszük ezt a szájmozdulatot, fogai hiányosak, jutott eszembe Krúdy Gyula, aki azt mondta egyik szerelmének, hogy teli szájjal nevetni nem, csak zártan mosolyogni szabad bizonyos életkor után a nőknek. Így van. Keseregni is zárt szájjal kell a nőknek. Nem, akkor nem, most jut az eszembe, akkor belül, azt hiszem, sikoltoztam... kifelé nem sikoltoztam, vártam.

– Eljött a kislányért egy civilbe öltözött ávéhás asszony, mutatta az igazolványát, én meg lekaptam a sodrófát a kredenc tetejéről, kivertem a nőt a lakásomból... másnap... csakhogy másnap fegyveres férfiak jöttek, rám emelték a géppisztolyt, falhoz tereltek, felemelték a gyereket az ágyról, és vitték.

Tibiliszbe nevelik janicsárnak, Ti-bi-lisz-ben-ne-ve-lik-ja-ni-csár-nak... ez zakatolt bennem, lépkedtem lefelé a Rózsadombról, de miért épp Tibilisz jutott eszembe, nem tudom. Csak arra a rettenetes trappra emlékszem, ahogy jöttem gyalog le, végig a budai utcákon, gyalog fel a Gellérthegyre, ott laktak anyósoméék. Ti-bi-lisz-ben-ne-ve-lik-ja-ni-csár-nak... erre vertem a talpam a járdához, és azt is mondogattam: vagy-Omszk-ban vagy Tomszk-ban-vagy-Minszk-ben vagy Omszk-ban-vagy Tomszk-ban-vagy Minszk-ben... Talán egyszer a Parlament előtti őrsgben fog állni egy szovjet katona, majd egyszer, és a Fiú lesz az, és arrafelé megyek, és nem tudom, hogy ezt a férfit én hoztam világra, itt, itt, ő meg Omszkban vagy Minszkben vagy Tomszkban vagy Tibiliszben.

Elkezdtem a beadványok gyártását, de sehol, sehol ilyen nevű gyermek nem találtattott ebben az országban. A nevelőotthonok, a minisztériumok válaszoltak... nem, nem, nincs, nincs, ilyen nevű gyermek nálunk nincs... nem is volt, nincs...

14.

A Váci utcában a Rotschild szalonban tolmácsnőre volt szükség. Oda diplomata feleségek jártak varratni, és nem mindig boldogult velük a szabásznő. Néha behívtak. Egyszer azt mondja ott nekem a fodrásznő, aki a manökenek haját fésülgeti:

- Nézem a maga állcsúcsát, homlokát, tisztára emlékeztet egy gyerekre, akit tegnap nyírtam kopaszra.

- Hol? - kérdeztem elfulladtn.

- A Lóczyban. Tudja, gyermekotthon, amolyan lelencféléket nevelnek ott, akiket anyjuk a kórházban felejt.

15.

- Ilyen nevű gyermek nincs az intézetünkben - felelte dr. Pikler pszichológusnő, a Lóczy Gyermekotthon igazgatója. Közben elnézett a fejem mellett meszszire. Előkaptam a Fiú régi fényképét, eléje tartottam, dr. Pikler futva rápillantott, és megint meszszire nézett.

- Ezen a néven nincs itt ez a gyermek. - Álltunk szemben egymással, kémleltem az arcát, zárt arc volt, és mintha félelem ült volna rajta.

- Más... más... néven van? ... suttogva kérdeztem.

Ekkor dr. Pikler hirtelen sarkon fordult, és besietett az irodájába.

Másnap Kádár titkárnőjével jelentem meg a Gyermekotthonban. Pikler a folyosón állt, s amikor megpillantott bennünket a lépcsőnél, eltűnt az egyik ajtó mögött. Szabályosan bejelentkeztünk, az előszobájában feszülten várakoztunk. A helyettese jött ki, hűvösen rám nézett:

- Önt kérem nem fogadhatja Pikler elvtársnő, de természetesen a szovjet elvtársnőt igen.

Klára épp úgy nem volt szovjet, ahogyan én sem. Talán segíteni akart Pikler, és félt a munkatársaitól, talán ezért agyalta ki villámgyorsan azt a szovjet elvtársnő dolgot. Klára kapcsolt. Előbb tévetegen rám pillantott, mintha nem igazán értené, miről beszélünk, majd elindult az igazgatóhelyettes után Pikler irodájába. Nem tudták jól a nyelvet, de eljátszották, hogy az egyikük szovjet nő, a másikuk pedig bizalmasan közli vele a kérdéses gyermek igazi nevét és azt, hogy amennyiben a kiadását akarjuk, akkor hivatalos engedélyt kell hoznunk a Belügyminisztériumból. Kétszer is elismételte Pikler a szövegét. Figyelte, érti-e Klára a mondandót. Végül ponyemáj, ponyemáj, bólogatott Klára, és a két nő tisztelettel elköszönt egymástól.

Gyártottam az újabb beadványokat. Csend és üres postaládák.

Végre jött egy heves és követelőző telefonüzenet anyósoméék lakásába.

- Itt a Lóczy Gyermekotthon. Kovács doktornő beszél. Azonnal jöjjenek a gyermekért! Saját ruhát, cipőt hozzanak! A Gyermekotthon ruháit nincs módunkban kiadni. Gyorsan kérem, azonnal jöjjenek. - Katt.

Kapkodva rohantam. Érte nyúltam. Idegen voltam. Ordított, mint akit nyúznak. Láthatóan nem készítették fel a találkozásunkra. Kis szerencsétlen, kapá-

lózott, harcolt, ki lehet ez a vadidegen nő, aki most idegen göncöket húz rá, és cipeli, cipeli, hiába minden rúgás, marás, csikarás.

A járművek megrémítették. Sosem volt addig az utcán. Gyalogoltunk végig Budán. Képtelenség volt vele villamosra, autóbuszra szállni, ha megkísérletem, akkor az őrzőiség fokozta a dühét. Már háromesztendős volt.

16.

Forgatom a fejem, sötét istenek! Hol marad az a Fiú? Az emléktábla alatt már az utolsó szónok beszél, hamarosan énekelni fognak, s aztán szétszélednek. Legalább pár szép követ hozna!

17.

A dobogókői pártüdülőben pihentünk a börtönvek után, mikor már a férjemet is kiengedték, akkortájt látta először a Fiút. Ez meg rettegett a férfiaktól, mert a gyermekotthonban csak lányokat, asszonyokat látott, puha arcú, rózsaszín bőrű, kék ruhás, gömbölyded vagy karcsú lényeket. Szinte hisztérikusan kapálózott a szőrös képű, a montstruózusabb valakiktől, kiknek karja, lába sötét kályhacső. A dobogókői pártüdülőben kezdett megnyugodni, de beszélni nem beszélt.

Pihenni küldtek oda bennünket, jó volt az ellátás, pompás erőlevesek, illatos fánkok és torták. Valamennyien börtönviseltek voltunk. (Megjegyzem, ma úgy látom akkori magunkat, akár a szegény lovakat, akiket előbb megostoroz véresre a gazda, majd meg zokogva borul a lovak nyakába, és cirógatja őket.)

Egyik meleg este kivittük a székeket és kerti fotelokat a parkba, nagy kört formáltunk, beszélgettünk, hűsöltünk. Szép este volt, fenyőillat. A nap megsütötte távoli rétről a hűlő széna szaga idepárolgott. Egyszer csak a Fiú előkerült. Mintha már pizsamában lett volna. És most, ahogy felidézem azt a pillanatot, amint elindul felénk a körbe, abban a meleg széna- és fenyőillatú estében, úgy tűnik, már régen az üvegajtó mögött állt, és figyelt bennünket. Igen, igen. Sokáig figyelt, hallgatózott, és lassan elindult. Mezítláb volt. Megállt a kör közepén, nem ment oda senkihez, lassan szemügyre vette a körben ülőket. Elhallgattunk. Nevén szólítottam. Mintha nem is hallotta volna. Nem csodálkoztam, a gyermekotthonban más nevet adtak neki, az igazi nevét nehezen szokta meg. Állt, nézett körbe-körbe forgolódva. S egyszer csak lekucorgott, lehúzta a pizsama nadrágját, és csendes kis szuszogások közt odakakált a kör közepére. Némák voltunk. Senki sem viccelődött, nem negédeskedett. A Fiú felállt, lassan, nyugodtan felöltözött, és kiballagott a körből.

Másnap a szakácsnő a frissen kisült tortákat végigrakta a konyha kövén, hűlni a glazúrozás előtt. A Fiú, mint egy szellem, senki se látta, honnan került elő, minden egyes meleg torta közepébe beleült. S még azon a délidőn a megterített asztalok levesestányérjaiba köveket rakott. Köveket. Szép kavicsokat. Hiszen rakhatott volna oda döglött madarat, pockot, csúfságokat. Nem, szép köveket adott.

A Fiú

18.

Besüt a résen a nap, a szentségit, reggeledik, hajnalodik, vekker se csörren, óra se kattán, én bűnhődtem, vaddá váltam, hány óra lehet, a szentségit neki. Fel kell ébredni, ez a leleplezés napja, haj, hajnala, reggele, föl kell kelni, hopp, most ütött az óra, ébredezz, fiú, hajrá! Nagyapát formázom, igen, ezt hallom, formázom, hallom, amikor hallgatag vagyok, lassan ébredezni, kiságyban, rácsok, rácsok és fehérség, nagyapát nem is ismertem, a fényképeken deli harcos, az ám, a szentségit. Hallgatag. Lelepleződik a márványtábla, nem a nagyapáét, no nem, hanem apáét, el kéne menni, csak ez a végzetes aluszékonyság, most épp ezen a hajnalon, a szentségit. Leleplezik apa tábláját a falon, az ám, a szentségit. Miközben kicsi kezű nagyanya megerőszkolva, kicsi orrú nagyapa internálva, apa meg virít, amíg be nem bőrtönzik, meg nem nyúvasztják a saját pályatársai, és még ez után is dumál, az a, az a, duma, dumálás, hallgatag lett volna inkább a márványtáblás.

Megkínózva apa, a márványtáblás megkínózva, kieresztve, de elébb még jól bebörtönözve. És utána még dumál. Anya meg lohol. Mindig olyannak látom, mint aki lohol, farkas-anya lohol a rózsák dombján, lohol, és engem a hóna alatt cipel. Micsoda rémületes tereken, tájakon cipel, én meg üvöltök, dübörgések, hullámozások, rettentő csörömpölések. Erre sem emlékszem, csak mondták. Nem emlékszem, nem emlékszem, a betűkre is nehezen, lassan ment, lassan tanultam írni. Miket tettek, miket! Miket tettek, miket, kicsi kezű nagyanya megerőszkolva, kicsi orrú nagyapa internálva, farkasanya lohol a dombokon, ordítok, köveket szedek, ordítok, apa megkínózva is dumál. Lohol a farkasanya, lohol. Meg tudnám kínozni a farkasanyát, ahogy apát a pályatársai? Meg én. Az én négy gyermekemet cipelem mindenüvé, egyik a nyakamban, másik a karomban, harmadik a másik karomban, negyedik a hátamon, cipelem, magamra fűzöm őket, akár a gyöngyöt, tőlem ugyan el nem vehetné egyiket se senki, nincsen az a magasságos isten, ávéhás naccsága, mesélték, dobtáras katona, a fejét levágnám annak, aki elvenné tőlem, szamuráj késekkel a párnám alatt aludnék szívesen, alszom is, de csak rugós késsel meg egy régi törrel, cipelem őket mindig, mindenüvé, tudom, anya a hátam mögött úgy csúfol: kenguru, teszek rá, a szentségit. Jani, Károlyka, Samesz és Emmuska, mint a ringlőszilvák a fán, csüngenek a derekamon, a kenguru derekamon és az ágyban, itt halmozódnak körülöttem a kölykök, párnám alatt tőr, nem eresztém őket, nem én, berreg, nem berreg a leleplezés napjának hajnala, oldalba rúgott most Karcsika, sokszor rugdosódik, nem baj, nem alszik egyedül, senki se aludjon egyedül, hatan alszunk ebben a jászolban, a négy kölyök, az anyjuk meg én, rugdos Karcsika, peng az óra, peng ezen a hajnalon.

Tőr van, tőr kell, a markolat magnóliafából készüljön, rájabőrrel bevonva, selyemzsinórral körültekerve, hogy ne csússzon a kézben, komoly szamurájtőr kellene, Hartsfield pengével, de megteszi a rugóskés, ez van, könnyű, könnyen

kezelhető, ez van, összecukható, hogy a gyerekek, ha félrecsúszik a párnám, bele ne kapjanak, de reggel van, hajnal van. Vaddá váltam volna? Az acél halvány mintázatával. Tanti vagy aikucsi tör, tanto vagy jari tör, egyszerű lakkozatlan fahüvelyben, a török tőre, a szentségit neki. Besüt a résen, ezen a hajnalon.

Az Anya

19.

Bang, valaki belerúgott a földre helyezett virágvázába. Most hullik a lepel, a Fiú meg sehol, forogtom a fejem, sötét istenek! Biztosan megint elaludt a jászolban, és törőkről álmodik. Az emléktábla körül befejeződik az ünneplés, lassan szét-szélednek, a Fiú meg sehol.

